

FESTIVAL TORROELLA DE MONTGRÍ 2015

Del 2 al 20 d'agost | www.festivaldetorroella.cat

Dijous, 13 d'agost de 2015

22h - Auditori Espai Ter

ENSEMBLE LA FENICE

Les Favoriti de La Fenice

Jan Van Elsacker, tenor

Jean Tubéry, director

SPEDIDAM
les droits des artistes-interprètes

JOVENTUTS MUSICALS
DE TORROELLA DE MONTGRÍ

PROGRAMA

L'Orfeo

Favola in musica en un pròleg i cinc actes

Llibret d'Alessandro Striggio

Música de Claudio Monteverdi

TOCATA

PRÒLEG

Ritornello

La Música: *Dal mio Permesso amato a voi ne vengo* (Del meu Permès estimat vinc a vosaltres)

ACTE I

Pastor I: *In questo lieto e fortunato giorno* (En aquest dia afortunat i alegre)

Cor de nimfes i pastors: *Vieni Imeneo, deh vieni* (Vine, Himeneu, ah, vine)

Nimfa: *Muse honor di Parnasso, amor del cielo* (Muses, honor del Parnàs, amor del cel)

Cor de nimfes i pastors: *Lasciate i monti* (Deixeu els cims)

Pastor II: *Ma tu, gentil cantor s'a tuoi lamenti* (I tu, gentil cantor, si amb els teus planys)

Orfeo: *Rosa del ciel, vita del mondo* (Rosa del cel, vida del món)

Euridice: *Io non dirò qual sia* (No diré jo quina és)

Cor de nimfes i pastors: *Lasciate i monti* (Deixeu els cims)

Pastors I, II, III i IV i nimfa: *Ma s'il nostro gioir dal Ciel deriva* (Però si el nostre goig del cel prové)

Cor de nimfes i pastors: *Ecco Orfeo* (Heus aquí Orfeo)

ACTE II

Orquestra: Simfonia

Orfeo, pastors I i III: *Ecco pur ch'a voi ritorno* (Aquí em teniu de nou)

Una nimfa, pastors: *Dunque fa' degno' Orfeo* (Fes dignes, doncs, Orfeo)

Orfeo: *Vi ricorda ò boschi ombrosi* (Recordeu, boscos ombrosos)

Pastor I: *Mira, deh mira, Orfeo* (Mira, oh, mira, Orfeo)

Messaggiera, pastors II i III i Orfeo: *Ahi, caso acerbo!* (Ai, cas amarg!)

Messaggiera: *In un fiorito prato* (En un prat florit)

Pastors I i III: *Ahi, caso acerbo!* (Ai, cas amarg!)

Orfeo: *Tu se' morta mia vita, ed io respiro?* (Ets morta, vida meva, i jo respiro?)

Cor de nimfes i pastors: *Ahi, caso acerbo!* (Ai, cas amarg!)

Messaggiera: *Ma io ch'in questa lingua* (I jo, doncs, que a la llengua)

Orquestra: Simfonia

Pastors I i III: *Chi ne consola, ahi lassi?* (Malaurats, qui ens consola?)

Cor de nimfes i pastors: *Ahi, caso acerbo!* (Ai, cas amarg!)

Pastors I i III: *Ma dove, ah dove hor sono* (Mes ai, on són, on són)

Cor de nimfes i pastors: *Ahi, caso acerbo!* (Ai, cas amarg!)

PAUSA

ACTE III

Orquestra: Simfonia

Orfeo: *Scorto da te mio nume* (Per tu escortat, divina)

Speranza: *Ecco l'atra palude, ecco il nocchiero* (Aquí tens, la llacuna, i el barquer)

Orfeo: *Dove, ah dove te'n vai* (On te'n vas?)

Caronte: *O tu ch'nnanzi mort* (Oh, tu que abans de mort)

Orquestra: Simfonia

Orfeo: *Possente spirito e formidabil Nume ... Orfeo son io* (Formidable esperit, déu poderós... Jo sóc Orfeo)

Caronte: *Ben mi lusinga alquanto* (Pot anar-me afalagant)

Orfeo: *Ahi, sventurato amante!* (Ai, malaurat amant!)

Orquestra: Simfonia

Cor d'esperits: *Nulla impresa per huom si tenta invano* (De l'home no hi ha empresa en va intentada)

ACTE IV

Proserpina: *Signor, quel infelice* (Senyor, aquell infeliç)

Plutone: *Benchè severo ed immutabil fato* (Per bé que un immutable fat sever)

Espertit I i II: *O de gli habitator de l'ombre eterne* (Dels habitants de les ombres eternes)

Proserpina, Plutone, Esperit I i cor d'esperits: *Quali grazie ti rendo* (Et dono moltes gràcies)

Orfeo i Esperit III: *Qual honor di te sia degno* (Quin honor fóra digne de tu)

Euridice i Esperit II: *Ahi vista troppo dolce e troppo amara* (Ah, visió massa dolça i amarga!)

Orfeo: *Dove te'n vai mia vita?* (On te'n vas, vida meva)

Orquestra: Simfonia

Cor d'esperits: *È la virtute un raggio* (La virtut és un raig)

ACTE V

Orfeo: *Questi i campi di Tracia* (Aquests els camps de Tràcia)

Orfeo: *S'hai del mio mal pietade* (Si tens pietat de mi)

Orquestra: Simfonia

Apollo i Orfeo: *Perch'a lo sdegno... Padre cortese... Saliam cantando al cielo* (Per què et deixes portar... Pare gentil... Pugem cantant al cel)

Cor de nimfes i pastors: *Vanne, Orfeo, felice a pieno* (Vés Orfeo, del tot feliç)

Orquestra: Moresca

La invenció de l'òpera

La invenció de l'harmonia i el melodrama van marcar l'inici d'una nova era en la història de la música, una revolució que, entre finals del segle XVI i començaments del XVII, va generar un gran debat i polèmica entre músics, escriptors i filòsofs. L'harmonia i el melodrama van néixer alhora, en el moment en el qual el primer reivindicava la força poderosa del text, que per ser cantat necessitava un acompanyament que fes possible que els diàlegs fluïssin successivament dins l'acció dramàtica. La tècnica de la polifonia, que havia dominat la música des del segle XII, no servia perquè juxtaposava de forma paral·lela les línies melòdiques i sepultava el text sota un magma de veus i contrapunt. S'obria la porta a una manera diferent de fer i d'entendre la música, que trencava amb la tradició secular de la polifonia i reclamava una nova relació entre música i poesia.

L'epicentre del debat d'aquest nou llenguatge musical va tenir lloc a Florència al llarg de l'últim quart del segle XVI sota els auspicis de Giovanni Bardi, comte de Vernio; aquest havia creat la Camerata on es reunien poetes, compositors, cantants i intel·lectuals per debatre noves idees i transformar les tradicionals representacions literàries i drames pastorals que se celebraven en els palaus i en les quals la música jugava un paper important. L'objectiu era reconstruir musicalment la tragèdia, creant un gènere de música teatral nou que s'allunyava de la polifonia per deixar pas a una monodia acompanyada. Una música que pogués adaptar-se als canvis de l'acció dramàtica, evolucionar i plasmar els sentiments i les emocions expressades al text.

El primer intent, que parcialment ho aconseguí en l'última dècada del segle XVI, van ser els drames pastorals del compositor, organista, diplomàtic, coreògraf i ballarí romà Emilio de' Cavalieri *Il satiro*, *La disperazione di Feleno* i *Il giuoco della cieca*, la música dels quals es va perdre. Cap a 1597 Jacopo Peri va ser el primer a compondre un drama, *Daphne*, en el qual tot el text estava posat en música. Malauradament no es conserva la partitura. Dos anys més tard, Giulio Caccini va presentar *Euridice* i *Il rapimento di Cefalo*. I l'any 1600, Peri va posar en música també *Euridice* per a ser estrenada a Florència amb motiu de les noces d'Enric IV de França i Maria de Mèdicis.

Vincenzo Gonzaga, duc de Màntua, emparentat amb Maria de Mèdicis, va assistir a les noces i, sis anys més tard, va encarregar a Monteverdi la composició d'una nova obra sobre el mite d'Orfeu seguint els criteris d'aquesta nova forma teatral marcats per la Camerata Bardi. *L'Orfeo, favola in musica* de Monteverdi es va estrenar el 24 de febrer de 1607 a la cort del duc de Màntua amb alguns dels mateixos intèrprets de l'*Euridice* de Peri portats des de Florència com a especialistes d'aquest nou i avantguardista gènere.

L'Orfeo està estructurada en un pròleg i cinc actes i comença amb una tocata a manera de fanfàrria que Monteverdi va fer servir anys després com a inici dels *Vespro della Beata Vergine*. El llibret, més extens i elaborat que el de l'*Euridice* de Peri, és del poeta i músic de la cort de Màntua, Alessandro Striggio. Però, per què, sense ser-ne l'inspirador, ni el primer, i sense ni tan sols ser original en l'elecció del tema, Monteverdi i el seu *L'Orfeo* esdevenen l'origen de l'òpera? Quan Monteverdi escriu *L'Orfeo* té quaranta anys, està en possessió de tot el magisteri dels antics i no renega del passat, alhora que està obert a integrar innovacions en tot el saber heretat fins a portar-lo al límit i crear un nou llenguatge de síntesi que fa que, tot i haver arribat l'últim, el considerem el primer.

L'èxit de *L'Orfeo* va ser immediat i imparabile: la partitura va ser editada dos anys després de la seva estrena i reimpresa el 1615. Francesco Gonzaga va promoure'n una segona representació i l'any 1610 ja s'havia representat a Torí, Milà i Florència; i abans de 1920, a Salzburg i Gènova. El 1653, deu anys després de la mort de Monteverdi, Girolamo Pinello va escriure en el prefaci de la seva favola *La ninfa ribelle*: «Molts han buscat i segueixen buscant entre la màgia de les obres de l'antiga Grècia per a posar-los música. És l'exemple de *L'Orfeo* de Monteverdi, que en totes les ciutats italianes va merèixer i segueix mereixent l'aplaudiment universal». El singular èxit d'una obra experimental com aquesta ha permès que la música no desaparegués, com va passar amb tantes altres obres d'aquella època, incloses 14 de les 22 obres de teatre musical escrites pel mateix Monteverdi i que no van trobar, com en el cas de *L'Orfeo*, un padrí adient.

L'Orfeo

Favola in musica en un pròleg i cinc actes

Llibret d'Alessandro Striggio

Música de Claudio Monteverdi

Estrenada el 24 de febrer de 1607 al Palazzo Ducale de Màntua

INTÈRPRETS

Les Favoriti de La Fenice

Jan van Elsacker, Orfeo; **Luciana Mancini**, Messaggiera i Speranza; **Saskia Salembier**, La Musica; **Roxane Chalard**, Nimfa i Proserpina; **Caroline Tarrit**, Euridice; **Nicolas Achten**, Apollo i 1r pastor; **Jean-Claude Sarragosse**, Caronte; **Emmanuel Vistorky**, Plutone; **Renaud Tripathi**, pastor contralt; **Peter de Laurentiis** i **Romain Champion**, pastors tenors

Ensemble La Fenice

Stéphanie Pfister, violí I; **Jasmine Eudeline**, violí II; **Géraldine Roux**, viola; **Keiko Gomi**, violoncel; **Frédéric Baldassare**, viola da gamba; **Ludovic Coutineau**, contrabaix; **Emmanuel Mure**, trompeta i corneta; **Claire McIntyre**, 1r trombó i flauta; **Aurélie Serre** i **Sandie Griot**, trombons; **Franck Poitrineau**, trombó baix; **Marie Bournisien**, arpa; **Nicolas Achten**, tiorba; **Yoann Moulin**, orgue i clavecí

Jean Tubéry, corneta, flauta i direcció

RESUM ARGUMENTAL

El mite d'Orfeu, situat aquí en un ambient idíl·lic pastoral, ens explica l'anada als inferns del poeta i músic –que fascinava amb el seu cant les bèsties ferotges i la natura– per tal de rescatar la seva muller Euridice, morta per la picada d'una serp. En la tradició clàssica la imprudència d'Orfeu, que trenca les condicions posades per les divinitats, comporta la segona mort de l'estimada. En la versió de Monteverdi, Apollo s'apiada dels esposos i propicia un desenllaç feliç.

Pròleg

Després de la fanfara o *tocatta* inicial, La Musica exposa el tema del drama i demana als nobles espectadors una atenció recollida.

Acte I

En un paisatge arcàdic, un pastor invita els seus companys a alegrar-se amb Orfeo, que ha conquerit el cor d'Euridice, el cor de nimfes i pastors entona un cant nupcial i una pastora invoca les muses. Els dos estimats canten alternadament la seva alegria i després de nous cants i danses tots es dirigeixen al temple per donar gràcies als déus.

Acte II

El clima de felicitat es trenca amb l'arribada de la Messaggera, que li anuncia la terrible notícia que Euridice, mentre collia flors per la seva garlanda nupcial, ha estat mossegada per una serp i ha expirat poc després. Orfeo, ple de dolor, canta un plany contingut però punyent i emocionat, i decideix anar al regne dels morts per recuperar l'estimada. Els plors i lamentacions de la Messaggera i els presents tanquen l'escena.

Acte III

Orfeo, amb la seva cítara com a única arma, acompanyat de La Speranza, arriba a la llacuna Estígia, que separa el món dels vius i els morts. La Speranza l'abandona i Orfeo intenta convèncer Caronte, el barquer que guia les ànimes a l'altre costat, que el deixi passar, amb un cant de dolcesa extraordinària. Caronte s'hi resisteix i Orfeo invoca els déus, que fan dormir el barquer, de manera que l'amant pot entrar al regne dels morts, mentre el cor comenta l'extraordinària aventura.

Acte IV

Proserpina i Plutone, les divinitats que governen els inferns, parlen de la sort d'Orfeo. La deessa intercedeix a favor de l'enamorat i Plutó accepta que Orfeo s'emporti Euridice amb la condició que aquest no es giri enrere per mirar l'estimada fins que arribin a la terra; en cas contrari perdrà Euridice per sempre. Però en el camí de tornada, Orfeo sent un soroll inesperat i tem que algun perill amenaci l'esposa i es gira. Immediatament Euridice, convertida en ombra, després d'un cant breu i angoixat, desapareix entre els morts i una força desconeguda obliga Orfeo a reprendre el camí cap als vius. Els esperits ploren la desgràcia.

Acte V

Als camps de Tràcia, Orfeo canta el seu dolor i conjura la Natura a compartir el seu dol. Només un trist eco respon al seu plany. Apol·lo, déu de la música i de la poesia i pare d'Orfeo, baixa dels cels en el seu carro i li ofereix la immortalitat. Orfeo puja amb el déu al cel on podrà contemplar per sempre la imatge celeste d'Euridice. Els esperits l'acullen i el cor de pastors i pastores expressa la seva alegria amb cants i danses.

LA FENICE

La Fenice és el nom adoptat per un grup de músics que, encapçalats pel corneta Jean Tubéry, s'han unit amb la voluntat de compartir la seva passió per la fastuosa música veneciana de l'època barroca. El repertori de la formació abraça també música de tot Europa i cobreix més de dos segles de creació musical.

Des de la seva creació, el grup ha guanyat dos primers premis internacionals (Bruges, 1990 i Malmö, 1992) i ha estat convidat als festivals més importants d'Europa –Basilea, Bremen, Bruges, Glasgow, Innsbruck, Lisboa, Milà, Oslo, Palerm, Utrecht, Viena–, els Estats Units, Amèrica del Sud, Japó i Xina.

Els seus enregistraments, realitzats amb els segells Ricercar, Cypres, K671, Opus 111, Naïve, Virgin Classics i Alpha, són distingits regularment amb els guardons més prestigiosos (el Choc de la revista *Le Monde de la Musique*, el Diapason d'Or, 10/10 de Répertoire, 5 estrelles de Goldberg...).

La Fenice va actuar per primer cop al Festival de Torroella en l'edició de 2003 i hi va tornar en la de 2005

JEAN TUBÉRY

Després d'acabar els estudis de flauta de bec als conservatoris de Toulouse i Amsterdam, la passió de Jean Tubéry per la música italiana del XVII l'impulsa a dedicar-se a recuperar la corneta. L'estudia amb Jean-Pierre Canihac a Toulouse i amb Bruce Dickey a la Schola Cantorum de Basilea on obté el diploma de concertista. Des de llavors actua amb els millors conjunts de música antiga: Les Arts Florissants, Collegium Vocale de Gant, Concerto Vocale, Hespèrion XXI, Cantus Cölln, Le Petite Bande, Il Giardino Armonico, Clemencic Consort, Clément Janequin, Elyma, Huelgas...

L'any 1990 va fundar l'ensemble La Fenice amb el qual ha enregistrat per als segells discogràfics Ricercar, Accent, Erato, Harmonia Mundi, Sony Classical Virgin, Opus 111, Naïve, Alpha i també per a nombroses ràdios i televisions d'arreu d'Europa, els Estats Units i el Japó.

Jean Tubéry ensenya la corneta i dona cursos d'interpretació al Conservatori Superior de París i al Royal Conservatoire de Brussel·les i és invitat a donar classes magistrals als Conservatoris de Lió i Luxemburg, al Centre Vocal Européen, a Nova York, a la Universitat de Connecticut, a Cleveland, a l'Schola Cantorum de Basilea, a Òxford, a la Musikhochschule de Trossingen, a la Sibelius Académie d'Helsinki i a la Musikuniversität de Graz.

Jean Tubéry va actuar per primer cop al Festival de Torroella en l'edició de 2003 i hi va tornar en la de 2005.

JAN VAN ELSACKER, tenor

Nascut a Bèlgica, Jan van Elsacker va obtenir el primer premi de cant i de piano al Reial Conservatori Flamenc d'Ambers. De 1987 a 1991 va cantar amb el Collegium Vocale i La Chapelle Royale, La Petite Bande i Anima Eterna. Treballa també amb el Currende Consort d'Erik van Nevel, amb el qual participa en diversos enregistraments per a la ràdio, la televisió i CD.

Fora de Bèlgica, Jan Van Elsacker col·labora regularment amb Le Poème Harmonique, Akademia, L'Arpeggiata, La Fenice i Weser Renaissance. Ha fet gires pels Estats Units, Itàlia, França, Alemanya i els Països Baixos.

El 1996 va ser guardonat en el concurs internacional Musica Antiqua de Bruges. Va tornar al mateix festival el 2003, aquest cop com a convidat especial per interpretar *Il Combattimento di Tancredi e Clorinda* de Monteverdi. El gener de 2008 va debutar a l'Òpera Nacional de Polònia amb Orfeo de Monteverdi, amb l'ensemble La Fenice. Ha estat convidat a nombrosos festivals importants de música antiga, com els de Flandes, Utrecht, Chaise-Dieu i Pontoise, entre altres.

Jan van Elsacker debuta al Festival de Torroella

